

Цивільне право і процес

УДК 340.137.3:347(477)

Лариса Нескороджена *

**НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ГАРМОНІЗАЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО
ТА ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА**

Стаття присвячена дослідженню та аналізу наукових підходів щодо гармонізації цивільного права і цивільного процесу, виявлення взаємного впливу цивільного права і цивільного процесу при відновленні порушеного права та захисті законних інтересів особи.

Ключові слова: гармонізація, законодавство, цивільне законодавство, цивільне процесуальне законодавство.

Нескороджена Л. Л. Научные подходы к гармонизации гражданского и гражданского процессуального законодательства.

Статья посвящена исследованию и анализу научных подходов к гармонизации гражданского права и гражданского процесса, выявлению взаимного влияния гражданского права и гражданского процесса при восстановлении нарушенного права и защите законных интересов лица.

Ключевые слова: гармонизация, законодательство, гражданское законодательство, гражданское процессуальное законодательство.

Neskorodzhen L. L. Scientific approaches to the harmonization of civil and civil procedural law.

The article is devoted to the study and analysis of scientific approaches to the harmonization of civil law and civil procedure, identify the mutual influence of civil law and civil procedure at the restoration of violated rights and protection of legitimate interests of the person.

Keywords: harmonization, legislation, civil legislation, civil procedural legislation.

З часу підписання Україною Угоди про асоціацію з ЄС багато науковців [1, 2, 3 та інші] звернули увагу на проблеми гармонізації законодавства України із законодавством ЄС, адже одним із важливих напрямів удосконалення законодавства є імплементація досвіду правового регулювання країн ЄС. Визначення терміну «гармонізація» в українському законодавстві не існує, тому в цілому зближення правової системи України з європейським правом може відбуватися через адаптацію (процес пристосування до умов, які змінюються; у міжнародному праві адаптація є процесом приведення національного законодавства до норм і стандартів), стандартизацію (діяльність, що полягає у встановленні положень для загального і багаторазового застосування щодо наявних чи можливих завдань з метою досягнення оптимального ступеня впорядкування у певній сфері, результатом якої є підвищення ступеня відповідності продукції, процесів та послуг їх функціональному призначенню, усунення бар'єрів у торгівлі і сприяння науково-технічному співробітництву), уніфікацію права (процес приведення чинного права до єдиної системи, усунення розбіжностей і надання одноманітності правовому регулюванню подібних або близьких видів суспільних відносин), імплементацію (фактична реалізація міжнародних зобов'язань на національному рівні, а також один із способів включення міжнародно-правових норм у національну правову систему за умови дотримання мети і міжнародних норм). Належне використання досвіду держав – членів ЄС спрямоване виключно на вдосконалення дії принципів верховенства права та доступності правосуддя. Разом з тим, активні дії щодо гармонізації українського законодавства до законодавства ЄС виявили те, що українське законодавство перебуває в дисгармонійному та суперечливому стані та потребує перш за все міжсистемної та внутрішньоструктурної гармонізації. У зв'язку з цим, закономірним є те, що ця тема привертала і продовжує привертати увагу багатьох дослідників, а саме С. Я. Фурси, В. В. Комарова, С. С. Бичкової, А. А. Добровольського, С. А. Іванова, В. В. Бонтлаба, В. І. Бобрика, М. А. Пшеничнова, К. В. Гусарова, М. Й. Штефана, С. Л. Дегтярьова, В. В. Яркова та інших.

Мета статті полягає у дослідженні та аналізі наукових підходів щодо гармонізації цивільного права і цивільного процесу, виявленні взаємного впливу цивільного права і цивільного процесу при відновленні порушеного права та захисті законних інтересів особи.

Дослідження питання внутрішньої гармонізації цивільного права і цивільного процесу є необхідним для встановлення взаємного впливу цивільного права і цивільного процесу при відновленні порушеного права та захисті законних інтересів особи, які передбачені нормами матеріального права, тому дана тема має як теоретичне, так і практичне значення. При цьому не можна погодитися з думкою Терехова В. В., який стверджує, що внутрішня гармонізація має місце тоді, коли у відповідність приводиться право однієї країни, найчастіше у федеративній державі [4, с. 38]. Внутрішня гармонізація покликана полегшити життя громадян, усунути двозначність трактування норм закону, неможливість неоднакового застосування норм закону, як це є на практиці. Так, Печерським районним судом м. Києва була розглянута справа № 2-2641-1/10 про визнання недійсним кредитного договору, укладеного чоловіком без згоди на те дружини. Дружина в позові, посилаючись на ч. 1-3 ст. 65 Сімейного кодексу України, зазначала, що «дружина, чоловік розпоряджаються майном, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, за взаємною згодою. При укладенні договорів одного з подружжя вважається, що він діє за згодою другого з подружжя. Дружина, чоловік має право на звернення до суду з позовом про визнання договору недійсним як такого, що укладений другим із подружжя без її, його згоди, якщо цей договір виходить за межі дрібного побутового». Суд в задоволенні зазначеного позову відмовив, виходячи з того, що «за змістом ст. 65 СК України згода подружжя вимагається у випадку розпорядження майном, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя. Спірний договір не є угодою щодо розпорядження майном подружжя і тому до даних правовідносин норма ст. 65 СК України не може бути застосована, а отже відсутні підстави для визнання кредитного договору недійсним, що виключає можливість задоволення позову» [5]. Аналогічний позов був розглянутий Кіровським районним судом міста Дніпропетровська. Однак рішення було протилежним, і суд позов задовольнив, хоча так само посилався на ст. 65 СК України. Крім того, суд зазначив, що «дружина, чоловік має право на звернення до суду з позовом про визнання договору недійсним як такого, що укладений другим із подружжя без її, його згоди, якщо цей договір виходить за межі дрібного побутового... Укладений кредитний договір № 4787-Д від 25.05.2007 року виходить за рамки дрібного побутового. А як встановлено у судовому засіданні, згоди позивачки на укладення договору № 4787-Д від 25.05.2007 року а ні в письмовій, а ні в усній формі не було» [6].

Гармонізація законодавства, на нашу думку, це юридично значима діяльність держави, яка виявляє наявність у законах тих якостей, які дозволяють їм найбільш успішно регулювати найважливіші питання суспільного життя, установлювати права і обов'язки громадян. Суть гармонізації складає приведення у відповідність, усунення протиріч, колізій, узгодження змісту, форми і (чи) функціональної дії окремих положень або цілого закону чи групи законів.

Гармонізація має велике значення для усунення прогалин та запобігання колізій українських законів, адже під час гармонізаційного процесу досліджуються механізми застосування норм різних законодавчих актів та виявляється недосконалість законодавства. А те, що цивільне та цивільне процесуальне законодавство України потребує вдосконалення, є очевидним, адже воно характеризується:

- невідповідністю стану розвитку суспільства і держави, якісному забезпеченню цивільних прав, свобод та інтересів;
- складністю і суперечливістю;
- відсутністю чіткої ієрархічної структури цивільного процесуального законодавства;
- відсутністю достатніх механізмів якісного і доступного цивільного судочинства, що не сприяє ефективності забезпечення права на судовий захист;
- відсутністю конструктивних механізмів правової охорони і захисту цивільних прав, свобод та інтересів;
- складністю стадій цивільного судочинства;

- відсутністю розумних строків здійснення окремих стадій цивільного судочинства;
- відсутністю чіткої системи процесуальних повноважень, прав та обов'язків учасників цивільного процесу;

- відсутністю якісного громадського контролю з питань цивільного судочинства [1, с. 72].

Доцільність гармонізації цивільного права і цивільного процесу обумовлюється і тим, що призначення норм матеріального права полягає в регламентації поведінки (діяльності) суб'єктів суспільних відносин. Вони визначають зміст первинних прав і обов'язків суб'єктів права, їх правове становище і безпосередньо спрямовані на регулювання суспільних відносин. Призначення норм процесуального права полягає в правовому регулюванні так званих організаційних суспільних відносин, забезпеченні процедур, форм реалізації або захисту норм матеріального права. Процесуальні норми мають завжди процедурний характер; вони адресовані насамперед суб'єктам, наділим державно-владними повноваженнями щодо прийняття та застосування норм матеріального права [7, с. 232]. Саме завдяки процесуальним нормам відновлюються порушені права та захист законних інтересів особи, які передбачені нормами матеріального права.

Про взаємозв'язок та взаємозалежність норм цивільного права і цивільного процесу вказувала С. Я. Фурса, яка зазначала, що цивільне право є базовою дисципліною для цивільного процесу, бо його норми:

- регламентують не тільки ті відносини, які передують подальшому зверненню осіб до суду, а й ті, які стабілізуються після укладення відповідних договорів тощо;

- визначають правомірну поведінку осіб та відмежовують випадки правопорушень, а також встановлюють відповідальність осіб та конкретизують подальше відшкодування завданої шкоди;

- визначають допустимі способи захисту прав та законних інтересів осіб;

- поряд із забезпеченням прав осіб, встановлюють необхідні для осіб докази правомірності набуття прав і встановлення обов'язків;

- встановлюють повноваження суду щодо додаткової регламентації прав та обов'язків суб'єктів спірних правовідносин [8, с. 34–35].

В. В. Комаров, зазначає, що грань взаємозв'язку цивільного процесуального права з іншими галузями матеріального права проходить тільки через застосування судом чинного законодавства, яке регулює матеріально-правові відносини. Ця обставина, на його думку, багатьма вченими не враховується, що призводить до неправильного трактування взаємозв'язку цивільного процесуального права з іншими галузями права. Наприклад, нерідко стверджується, що цивільне процесуальне право має залежний характер, визначається галузями матеріального права. Ці твердження нівелюють самостійність цивільного процесуального права, і є необґрунтованими [9, с. 21].

Необхідно погодитися з точкою зору обох науковців, адже твердження про те, що цивільне право є базою для цивільного процесу, ґрунтується ще й на тому, що розгляд будь-якої цивільної справи полягає в аналізі норм цивільного права та тих доказів, що подаються сторонами. Однак не можна применшувати вагу процесуальних норм, адже саме вони визначають питання: хто може подати позов до суду, які документи можуть бути визнані в суді як докази, який порядок подачі зазначених документів, які відповідні процесуальні особливості розгляду і вирішення певної категорії цивільних справ. У межах цивільного процесу існують суттєві процесуальні відмінності, залежно від того, на захист якого права направлено позов, який закон охороняє ті чи інші правовідносини [10, с. 31]. Тобто, суддя зобов'язаний до розгляду цивільної справи правильно визначити матеріально-правову норму, що регулює спірні відносини.

На думку Л. А. Грось, необхідність в процесуальних галузях з'являється лише в ситуаціях, коли суб'єктивне матеріальне право не може бути здійснене без втручання органу правозастосування. В основному ж норми матеріального права реалізуються без допомоги суду. Тому процесуальне право не є всеосяжною формою життя матеріального права. Швидше – фрагментами, хоча і численними [11, с. 12].

М. К. Юков, досліджуючи генетичні і функціональні зв'язки між цивільним і цивільним процесуальним правом, зазначив їх спрямованість на виконання двох найважливіших

завдань: «по-перше, вони є основним орієнтиром при систематичному тлумаченні норм тієї чи іншої галузі права, а по-друге, визначають загальні напрямки дослідження і вдосконалення структури законодавства цих галузей» [12, с. 75]. А. Т. Боннер, обговорюючи співвідношення матеріального і процесуального права, погоджується з тим, що «в парній правовій категорії права і процесу провідне становище завжди займає матеріальне право». Однак він підкреслює: «Тим не менш, процесуальне право завжди залишається відносно самостійною галуззю. Причому при створенні і вдосконаленні процесуальних норм не останнє місце займають розсуд законодавця, стан правової науки, а також багато інших факторів політичного та економічного характеру» [13, с. 37].

Розробка та удосконалення норм процесуальних галузей має здійснюватися з орієнтацією на їх зв'язок і залежності з нормами матеріального права, що підлягають застосуванню в процесуальних формах. Для правильного розгляду і вирішення конкретної цивільної справи позовного провадження суддя повинен добре знати не тільки загальні норми, закріплені в ЦПК, але й визначені в матеріально-правових нормативних актах спеціальні процесуальні норми, що встановлюють виключення чи доповнення щодо порядку судочинства у справах певної категорії. Крім цього, суддя має враховувати також норми Конституції України, положення міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, і рішень Європейського суду з прав людини.

Беручи до уваги викладене, можна зробити ряд висновків:

1. Головною причиною необхідності внутрішньої гармонізації цивільного та процесуального законодавства є недосконалість та неузгодженість українського законодавства.

2. Гармонізація не є механічною формою об'єднання чи поєднання законів, не дивлячись на те, що її інструменти носять виключно техніко-юридичний характер (наприклад, виключення норм, що дублюються). Гармонізація є формою узгодження елементів дії і змісту законів між собою, зокрема, та в цілому в законодавстві.

Список використаних джерел:

1. Бонтлаб В. В. Тенденції гармонізації цивільного процесуального законодавства України та ЄС: науково-правовий аспект / В. В. Бонтлаб // Судова апеляція. – 2015. – №1(38). – С. 71–76.

2. Бобрик В. І. Міжнародна уніфікація і гармонізація процесуального права як напрям оптимізації цивільного і господарського судочинства в Україні / В. І. Бобрик // Часопис Київського університету права. – 2014. – № 3. – С. 133–139.

3. Пархоменко Н. М. Гармонізація законодавства України з європейським та міжнародним правом: методи, етапи, види / Н. М. Пархоменко // Часопис Київського університету права. – 2012. – № 1. – С. 338–342.

4. Терехов В. В. Гармонизация гражданского процессуального права: проблемы и перспективы [Электронный ресурс] / В. В. Терехов // **World & Science: materials of the international research and practice conference. Brno, May 1, 2014.** – Р. 37–45. – Режим доступу: <http://www.academia.edu>

5. Справа № 2-2641-1/10, розглянута Печерським районним судом м. Києва про визнання кредитного договору недійсним [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua>

6. Справа № 2-711/2010, розглянута Кіровським районним судом м. Дніпропетровська про визнання недійсним кредитного договору та застосування наслідків недійсності правочину [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [/http://reyestr.court.gov.ua](http://reyestr.court.gov.ua)

7. Загальна теорія держави та права: Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та інш.; за ред. д.ю.н., проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д.ю.н., проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. – Х. : Право, 2009. – 584 с.

8. Цивільний процес: академічний курс: Підручник для студентів юрид спец. вищих навчальних закладів; за ред. С. Я. Фурси. – К. : Видавець Фурса С. Я.: КНТ, 2009. – 848 с.– Серія «Процесуальні науки».

9. Цивільне процесуальне право України / За ред. В. В. Комарова. – Х. : Основа, 1992. – 416 с.

10. Добровольский А. А. Основные проблемы исковой формы защиты права / А. А. Добровольский, С. А. Иванова. – М. : Изд-во Московского университета, 1979. – 175 с.

11. Грось Л. А. Влияние норм материального права на гражданское процессуальное право: научно-практические проблемы : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03 / Л. А. Грось. – М., 1999. – 32 с.

12. Юков М. К. Связи норм гражданского и гражданского процессуального права / М. К. Юков // Вопросы развития и защиты прав граждан. – Калинин, 1977. – 275 с.

13. Боннер А. Т. Принцип законности в советском гражданском процессе / А. Т. Боннер. – М., 1989. – 178 с.

** Нескороджена Лариса Леонідівна – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри економіко-правових дисциплін Національної академії внутрішніх справ.*

УДК 347.56

Аліна Чечіль*

ФОРМИ ЗАХИСТУ ПРАВА НА ЛІКАРСЬКУ ТАЄМНИЦЮ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Стаття присвячена дослідженню питання щодо форм захисту права на лікарську таємницю. На основі новітнього цивільного законодавства України та сучасних наукових підходів до вивчення питання щодо форм захисту права на лікарську таємницю України проаналізовано поняття «форма захисту» та його види. Зроблено висновок щодо форм захисту, які можуть бути використані при захисті права на лікарську таємницю.

Ключові слова: лікарська таємниця, форма захисту, судовий захист, неюрисдикційна форма захисту, юрисдикційна форма захисту.

Чечиль А. Г. Формы защиты права на врачебную тайну по законодательству Украины.

Статья посвящена исследованию вопроса о формах защиты права на врачебную тайну. На основе новейшего гражданского законодательства Украины и современных научных подходов к изучению вопроса о формах защиты права на врачебную тайну Украины проанализировано понятие «форма защиты» и его виды. Сделан вывод о формах защиты, которые могут быть использованы при защите права на врачебную тайну.

Ключевые слова: врачебная тайна, форма защиты, судебная защита, неюрисдикционная форма защиты, юрисдикционная форма защиты.

Chechil A. G. Forms of protection of the right to medical confidentiality under the law of Ukraine.

The article investigates the question of the forms of the right to medical confidentiality. Based on the latest civil legislation of Ukraine and modern scientific approaches to learning the forms of protection of the right to medical confidentiality Ukraine the notion «form of protection» and its species. The conclusion about the forms of protection that can be used in the protection of medical confidentiality.

Keywords: medical secret, a form of protection, judicial protection, jurisdictional form of protection.

Порушення права на лікарську таємницю передбачає застосування різних форм захисту зазначеного права. При встановленні форми захисту права на лікарську таємницю, яка може бути використана в кожній конкретній ситуації, враховується характер прав і інтересів, їхня спірність або безспірність, необхідність оперативного захисту й інші фактори. При цьому обов'язково враховуються правові традиції, а також прагнення до